

Іван Васильович БРИГАДИР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ірина Вікторівна ПАНОВА,

кандидат юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правоохоронної діяльності

та поліціїсти факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

БЕЗКОШТОВНЕ ОТРИМАННЯ ГРОМАДЯНАМИ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ОСОБИСТОГО СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Бурхливий або навіть рівний і постійний ріст будь-якого сектору економіки, завжди викликає інвестиційний інтерес зацікавлених осіб до підприємств та засобів виробництва такого сектору. Інвестиційний інтерес породжує нарощування грошових потоків в сферу діяльності, яка показує впевнений ріст. А де існує рух капіталів, завжди буде мати місце ризик корупції. В такій ситуації на сьогодні опинився агропромисловий комплекс. Кризові явища, що виникли в 2008 році для України не припинили своєї дії, і були тільки посилені після збройної агресії та втрати контролю над територіями в 2014 році. Але, відносна простота первинного сировинного виробництва зернових та технічних культур та відсутність значної конкуренції на ринку збуту такої продукції, дозволила аграрному секторові стати певним локомотивом економіки України після 2014 року.

Особливістю сільськогосподарського виробництва є те, що основним засобом виробництва є земельна ділянка. За її наявності, створення діючого та прибуткового підприємства стає тільки питанням залучення обігових коштів з коротким, до 1 року, терміном повернення вкладених коштів.

Тому і не дивно, що основна конкурентна боротьба в сільському господарстві розгорнулася саме за землю. Держава в цій боротьбі стала не тільки арбітром, встановлюючи правила та слідкуючи за їх виконанням, але й активним учасником. Значна частина земель сільськогосподарського призначення перебуває в державній власності. Так, наприклад Національна академія аграрних наук України за обсягом земель, які перебувають в користуванні, входить в трійку найбільших землекористувачів України. На її балансі перебуває більше 400 тис. га земель. А ще існують землі, які перебувають в розпорядженні територіальних громад – комунальна власність. Для отримання таких земель в користування, суб'єкти

господарювання використовують всі можливості, в тому числі ті, які доступні тільки для громадян.

В силу вимог чинного земельного законодавства України, землі державної і комунальної власності можуть передаватися безоплатно у власність. Основу для такого права громадян закладено в статті 121 Земельного кодексу України, яка і передбачає норми безоплатної передачі земельних ділянок громадянам. Серед вказаних норм, найбільше уваги привертає п. б) ч. 1, яким надається право громадянам отримувати безоплатно у власність земельну ділянку площею 2 га для ведення особистого селянського господарства (далі - ОСГ). Попри всю соціальну спрямованість вказаного положення, останнім часом все частіше вказується, що вона використовується для різного роду корупційних схем роздержавлення земель.

Передача у власність громадянам земель відповідно до названого п. б) ч. 1 ст. 121 ЗК України не створює у держави чи територіальній громаді жодних благ. Передача земель за цим пунктом досить рідко призводить до безпосереднього ведення громадянами особистого селянського господарства. Найчастіше такі землі продаються або передаються в оренду особам, які ведуть товарне сільськогосподарське виробництво. Тому, саме такі суб'єкти господарювання є найбільш зацікавленими в приватизації земель, а їх зацікавленість породжує корупційні ризики. Практика судів вказує, на досить поширені зловживання в земельній сфері саме пов'язаних з передачею власність громадянам земель для ведення ОСГ.

Початково, в 2001 році, коли приймалося відповідне положення ЗК України, земельні ділянки для ведення ОСГ передавалися громадянам для подолання кризових явищ пов'язаних з руйнацією усталеної колгоспної системи господарювання. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» - особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

По суті, прийняття закону про ОСГ – це спроба легалізувати в правовому полі натуральні господарства селян, а п. б) ч. 1 ст. 121 ЗК України надавав для цього матеріальну базу та основний засіб виробництва. Однак, структура економіки України за 20 років досить суттєво змінилася і особи, які отримують землі для ОСГ, безпосередньо не займаються цією діяльністю, використовуючи своє право для отримання додаткового доходу, частина з якого може використовуватися для надання неправомірної вигоди особам, які вправі приймати рішення про передачу земель у власність.

На нашу думку, на сьогодні втрачена соціальна та економічна доцільність існування п. б) ч. 1 ст. 121 ЗК України. Саме існування цього

положення законодавства створює більше проблем правового, економічного та соціального характеру, а ніж той соціальний ефект, який досягається від поодинокого створення особистого селянського господарства. Більше того, безкоштовність набуття землі породжує в певній мірі безвідповідальне ставлення до ділянки, як об'єкту права. Більше того, перебування таких земельних ділянок у приватній власності без обов'язку надання та ведення податкової звітності, створює умови для існування тіньового ринку сільськогосподарської продукції.

З точки зору держави, в разі наявності можливості надання земельних ділянок площею біля 2 га, пріоритет має надаватися розвитку суб'єктів господарювання, як платників податків та роботодавців. В такому випадку, земельні ділянки мають надаватися на конкурсних засадах для довгострокової оренди з метою створення сімейного фермерського господарства, яке за організаційною структурою досить схоже з ОСГ, але перебуває на обліку, подає звітність та сплачує податки.

Необхідність проведення аукціону значно знизить ризики корупції в сфері отримання права користування землею, а необхідність створення сімейного фермерського господарства на кожній переданій ділянці зробить недоцільним отримання таких ділянок великими сільськогосподарськими товаровиробниками у зв'язку із організаційною складністю управління таким землями. Водночас, надасть доступ молоді до аграрного виробництва та створить передумови для інтенсивного високомаржинального виробництва, адже на площах до 2 га на вирощуванні класичних зернових значні кошти не можна отримати.

Одержано 17.11.2021